

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Salovaara, Ulla

Title: Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojelun asiakkuus kriisikokemuksena

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Tekijät, 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Salovaara, U. (2023). Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojelun asiakkuus kriisikokemuksena. In S. Raitakari, T. Harrikari, M. Hekkala, & M. Kivipelto (Eds.), *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa* (pp. 92-117). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 151.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9490-7>

4 Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojelun asiakkuus kriisikokemuksena

Ulla Salovaara

Johdanto

Roosa: Mä oon yrittäny kaiken näköstä. Mä oon yrittäny vittu elää, ja leikkii jotain pullantuoksusta, tai oon halunnu. Siis mä oon rakastanu mun lapsia ja oon halunnu olla niille hyvä äiti. Tehny kaikkea. Mut sit mä en vaan osannu tavallaan elää siinä. Tai en mä oo ollu kauheen semmonen äidillinen koskaan tavallaan, semmonen lälläl. Oon mä luku satuja ja näin, mut en mä oo mitään vittu istunu hiekkalaatikolla, enkä vertaillu vaippojen hintoja. (poistettu tekstiä) Tavallaan semmonen, että hirveesti panostanu siihen, et mä olisin hyvä ihminen ja hyvä äiti ja hyvä perhe, tai se, että mä pärjään, semmosta väkisin suorittamista. Ei oo antanu itellensä paljookaan siimaa siinä silleen.

Roosa kuvaa riittämättömyyden ja erilaisuuden tuntemuksiaan ja vertaa itseään normaaliksi tulkitsemaansa pullantuoksuiseen, hiekkalaatikolla istuvaan ja vaippojen hintavertailua tekevään äitiin. Vertailuasetelmassa hän tuottaa kuvaa kulttuurisesti hyväksytystä äitinä ole-

misen tavasta (mm. Berg 2008) ja samalla toteaa, ettei itse ole sitä saavuttanut yrityksestään ja tahdostaan huolimatta. Kuitenkin hän samalla puolustautuu kertomalla rakastaneensa lapsiaan, halunneensa olla hyvä äiti ja tehneensä asiat omalla tavallaan. Roosa kuvaa yritystään olla riittävä äiti lapsilleen, mutta kokee äitiytensä tulleen määritellyksi toisin viranomaiskontakteissa. Äitien pyrkimys suojella ja rakastaa lapsiaan saattaa jäädä viranomaistyöskentelyssä huomaamatta (Hautala 2021).

Lastensuojelun sosiaalityö on perheille tarjottavaa lakiperusteista (LastSL 417/2007) palvelua, jonka tarkoitus on tukea perhettä lapsen edun sitä vaatiessa. Lapsen etu tarkoittaa lapsen suojelemista häntä vaurioittavilta tai vahingoittavilta teoilta sekä hänen ihmisoikeuksiensa huomioimista. Lastensuojelussa lapsi on asiakas. Siellä tehtävä työ on lapsilähtöistä, ja sitä tehdään lapsen edun näkökulmasta. Ajoittain lapsen ja hänen vanhempansa edut, odotukset ja tarpeet ovat ristiriidassa, mikä aiheuttaa työhön jännitteitä ja eettisiä ristiriitoja. Lastensuojelu voi olla ennaltaehkäisevää palvelua, jonka tarkoitus on tukea esimerkiksi vanhemman jaksamista. Palvelu voi olla esimerkiksi perheohjausta tai tukiperhetyötä. Aina pelkkä ennaltaehkäisy ei kuitenkaan riitä, ja silloin lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi sijoittaa lapsen esimerkiksi hetkeksi sijaisperheeseen tai järjestää koko perheelle päihdekuntoutusta. Viimeisijaisena toimenpiteenä on lapsen huostaanotto, jolloin lapsi siirtyy toistaiseksi asumaan sijaisperheeseen, perhekotiin tai laitokseen. Lapsen sijoittaminen yleensä ja huostaanotto erityisesti ovat lastensuojelun haastavin ja vaativin toimenpide sekä asiakkaille että työntekijöille. (Mm. Enroos ym. 2018.) Toimiessaan edellä kuvatulla, lain edellyttämällä tavalla lastensuojelu samalla luo käsityksiä kulttuurisesti sopivasta äitiydestä (Hiihola 2015; Vierula 2017) ja vanhempana olemisen moraalisesta järjestyksestä. Puuttuminen perheen yksityisyyteen on kuitenkin usein äidille myös jollain tavoin pysäyttävä kokemus ja ääritapauksissa myös kriisi.

Se, että äiti on ollut vankilassa, ei välttämättä tarkoita, että lapsella on lastensuojelun asiakkuus. Myöskään vanhemman päihteiden käyttö ei automaattisesti tarkoita lastensuojelun palveluiden tarvetta. Vanhemman rikos- ja päihdetausta sekä aktiivinen päihteiden käyttö saattavat kuitenkin altistaa lapsen puutteelliselle hoivalle ja huolenpidolle (Heino ym. 2016; Orjasniemi & Kurvinen 2017; Itäpuisto 2021). Usein vanhempi pitää aktiivisen päihteiden käyttönsä piilossa, jos hän pelkää lastensuojelun puuttumista ja toimenpiteitä tai jos perhe on epävarma siitä, mil-

laista lastensuojelun puuttuminen voisi olla ja millaisia apuja siitä tulisi perheelle, vanhemmuudelle ja lapselle.

Rikostaustaisilla äideillä tarkoitan äitejä, jotka jossain vaiheessa elämänkulkuaan on tuomittu rikoksesta. Se ei ole niin leimaava käsite kuin rikollinen, naisvanki tai päihdeongelmainen. ”Rikostaustainen” viittaa menneeseen, muttei ennusta tulevaa. Se kertoo siitä, mitä on ollut, muttei siitä, mitä tulee olemaan. Terminä se ei lannista, vaan tarjoaa mahdollisuuden naisten ja äitien omalle toimijuudelle. (Myös Salovaara 2019b.) Kaikilla tämän tutkimuksen aineiston äideillä on taustallaan tuomioistuimen määräämä ehdoton vankeusrangaistus. Samoin kaikilla äideillä on menneisyydessään, muttei haastatteluhetkellä, päihteiden riippuvuuskäyttöä, jolla tarkoitan säännöllistä ja jatkuvaa käyttöä. Useimmilla heistä päihteet ovat olleet huumausaineita. Säännöllinen, vailla hoito- tai lääkitysperstusta oleva huumausaineiden käyttö on jo laitonta sinänsä. Lisäksi käyttöön liittyy muuta rikollisuutta väkivallasta varkauksiin, raiskauksista näpistykseen. Näin ollen säännöllinen huumeiden käyttäminen tuo herkästi mukanaan sekä äitejä että heidän lapsiaan vaurioittavia ja haavoittavia ympäristöjä ja sosiaalisia verkostoja. (Salovaara 2019b; Hautala 2021.)

Lähestyn perheen kokemaa lastensuojelun asiakkuuden kriisiä ja sen aiheuttamaa poikkeusolosuhdetta äitien kertomien kokemusten kautta. Kriisin alkamisen ajankohta paikantuu hetkeen, jolloin lastensuojelu puuttuu perheen elämään. Puuttumisen syynä voi olla lastensuojeluilmoitus, josta seuraa lapsen sijoitus, vanhemman hallitsematon päihteiden käyttö tai vankeuden alkaminen. Tässä luvussa ymmärrän lastensuojelun yhtenä kokonaisuutena tekemättä erittelyä avo-, sijais- ja jälkihuoltoon. Kaikki luvussa esiintyvät kriisitilanteet liittyvät lasten sijoitukseen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö myös lievempi lastensuojelun interventio (esimerkiksi lastensuojeluilmoitus) saattaisi herättää äideissä akuutin kriisitilanteen kaltaisen kokemuksen. Kriisin kesto on yksilöllinen. Se voi ulottua lyhyestä perheohjauksen työskentelyjaksosta useamman vuoden kestävään sijoitukseen ja toiveisiin huostaanoton purkamisesta. Yksilöllistä kriisin ”aikaikkunaa” laventaa kriisin ja traumataustan toisiaan vahvistava yhteys: esimerkiksi rikostaustaisten äitien aikaisemmat elämän hallitsemattomuuden, häpeän ja pelon tunteet voivat aktivoitua ja vaikuttaa heidän kykyynsä luottaa viranomaisiin.

Tutkimuksessani erittelen äitien kriisikokemuksia, joita heillä on lastensuojelun asiakkuuden aikana. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. *Mikä lastensuojelun asiakkuudessa tuottaa rikostaustaisille äideille kriisikokemuksen, ja miten tämä ilmenee?* 2. *Millaisia merkityksiä äidit liittävät kriisikokemukseensa, ja miten kriisikokemus määrittää heidän toimijuuttaan?* Käsittelemäni tutkimusaihe on erittäin sensitiivinen. Se paikantuu sosiaalityön ja haavoittavissa elämäntilanteissa olevien asiakasryhmien sekä kriminologian tutkimukseen. Rikos- ja päihdetaustaiset äidit ovat monilta osin erityisen tuen tarpeessa, mutta jäävät tästä huolimatta usein palvelujärjestelmässä ilman apua tai kokonaan järjestelmän ulottumattomiin.

Luku etenee siten, että aluksi avaan lyhyesti rikosten ja päihteiden käytön nais erityisiä piirteitä. Tämän jälkeen kuvaan tutkimuksen toteutusta. Luvun tulososuudessa tarkastelen äitien kokemaa lastensuojelun asiakkuuden kriisiä sen ajallisten vaiheiden luomassa kehityksessä. Tulokset raportoin ajallisena jatkumona alkaen akuutista kriisitilanteesta siirtyen kriisiin ylläpitoon ja sen syventymiseen. Lopuksi esitän tulosteni pohjalta johtopäätöksiä.

Rikos- ja päihdetaustaisen äidin elämäntilanne ja asiakkuus lastensuojelussa

Päihteiden riippuvuusikäyttö on yleinen rikosten taustatekijä ja siitä irtautumiseen tarvitaan pitkäjänteistä ja intensiivistä tukea. Naisten vakavien päihdeongelmien taustalla on usein kasautuneita psykososiaalisia ongelmia, joista seuraa epävakaa elämää sekä sosiaalisia ja terveysriskejä (Karttunen 2021a). Lisäksi taustalla on usein varhaisia kaltoinkohtelun, väkivallan ja hyväksikäytön kokemuksia (mm. Lynch ym. 2012). Viimeisimmän suomalaisen vankiterveys selvityksen mukaan vankilassa tuomiotaan suorittavista naisista suurimmalla osalla on jokin mielenterveyden häiriön diagnoosi ja mielenterveyspalveluiden asiakkuus. Väkivaltakokemukset ovat heillä yleisiä sekä parisuhteissa että lapsuudenperheissä. (Joukamaa ym. 2010.) Rikollinen teko ja siihen johtavat olosuhteet eivät muodostu tyhjästä, vaan kyseessä on pitkä jatkumo. Kasvuolosuhteiden epävakaus sekä varhaislapsuuden kaltoinkohtelu ja sen sosiaaliset, biologiset ja psykologiset seuraukset lisäävät rikollisen käyttäytymisen riskiä. (Fox ym. 2015; Levenson & Willis 2019.)

Sosiaaliset verkostot ovat rikosten ehkäisyssä ja uusiin rikoksiin syylistymisessä ratkaisevassa asemassa yleensä ja naisten kohdalla erityisesti (Fuentes 2013; Anderson ym. 2020), kuten myös päihteiden käytön aloittamisessa, jatkamisessa ja lopettamisessa (Karttunen 2019). Eläminen vahingoittavissa ja väkivaltaisissa parisuhteissa saattaa naisia alttiiksi rikollisuudelle sekä traumakokemuksille (Granfelt 2007; Leverentz 2014) ja toisaalta uusintaa vanhoja traumoja (Fuentes 2013). Traumaattinen tapahtuma on esimerkiksi onnettomuus, rikoksen uhriksi joutuminen tai psyykinen ja fyysinen kaltoinkohtelu kasvuympäristössä, jolloin uhri voi tuntea itsensä avuttomaksi, pelätä vahingoittumista ja olla kykenemätön hallitsemaan tilannetta (Antervo 2017). Traumatisoitumisesta seuraa pitkäaikaisvaikutuksia uhrin toimintakykyyn, koettuun mielenterveyteen sekä fyysiseen, sosiaaliseen, emotionaaliseen ja henkiseen hyvinvointiin (SAMHSA 2014). Traumaoireet ilmenevät vaikeutena säädellä omaa toimintaa sekä käyttäytymiseen ja tunne-elämään liittyvinä ongelmina, kuten riippuvuuksina, aggressiona, impulsiivisuutena ja empatiakyvyttömyytenä (Sosiaalisen toimintakyvyn... 2018).

Myös päihteidenkäyttöverkostojen väkivaltaisuus altistaa naisia väkivallalle (Hautala ym. 2018): sen näkijöiksi, kokijoiksi ja tekijöiksi. Tutkimukset tuovatkin esille, että traumatisoitumisen merkitys on syytä ymmärtää arvioitaessa rikostaustaisten naisten tuen tarpeita esimerkiksi päihderiippuvuuksien hoidon yhteydessä (esim. Chung ym. 2009; Lynch ym. 2012; Fuentes 2013; Anderson ym. 2020). Naiset uusivat rikoksia harvemmin ja palaavat vankilaan pitemmällä aikajänteellä kuin miehet. He myös pystyvät miehiä paremmin puuttumaan rikoksiin vaikuttaviin tekijöihin ja olosuhteisiin sekä vahvemmin ottamaan vastuuta teoistaan ja niiden vaikutuksista itselle ja muille. (Naiserityisen kuntoutuksen... 2010.)

Naiset tarvitsevat kuitenkin tukea erityisesti traumakokemuksiensa käsittelemiseen, äiti-lapsisuhteeseensa ja kuntoutumiseen päihderiippuvuudestaan (Karttunen 2019; 2021a; Salovaara 2019a; 2019b). Traumiat altistavat rikostaustaisia naisia päihteiden käytölle ja rikolliselle elämäntavalle. Kaikki edellä kuvatut rikollisuutta selittävät tekijät saattavat myös traumatisoida naista lisää. Lastensuojelun sosiaalityössä vuorovaikutuksella on olennainen merkitys perheen kokonaistilanteen arvioinnissa, päätösten tekemisessä ja tuen tarpeen arvioinnissa. Asiakkaan tulee siis osata sanoittaa omaa elämäntilannettaan ja tuen tarvettaan avoimesti ja

riittävän laajasti. Samanaikaisesti asiakas kuitenkin saattaa pelätä, mitä kertomisesta seuraa lastensuojeluviranomaisten (lapsen sijoitus) tai muiden viranomaisten (poliisi) kannalta.

Kriisi ja sen aikaulottuvuudet

Edellä kuvaan rikostaustaisten naisten traumatisoitumista ja tuon esille, että he ovat todennäköisesti kohdanneet elämässään useita traumatisoivia kriisejä. Tässä tutkimuksessa kuvaan vielä yhtä, erilaista kriisiä. Tulkitsen kriisin täyttävän traumaattisen tapahtuman tunnusmerkit silloin, kun se on ennakoimaton, vääjäämätön (siihen ei voi vaikuttaa omalla toiminnalla), elämänarvoa koetteleva ja elämänmuutoksen sisältävä tapahtuma (Saari 2012, 22–27). Pidän lastensuojelun asiakkuutta kriisikokemuksena siksi, että siihen liittyy viranomaistoimintaa, jonka toimintatavat osaltaan pitävät kriisiä yllä. Tulkitsen kriisin olevan viranomaistoiminnan takia yllättävä paitsi äideille itselleen myös lastensuojelussa työskenteleville ammattilaisille.

Tavanomaisessa kriisin prosessimallissa kriisi etenee akuuttivaiheesta reaktiovaiheeseen ja pikkuhiljaa kohti orientoitumisvaihetta (mm. Saari 2012, 41–73). Tässä tutkimuksessa lastensuojelun asiakkuuden kriisikokemuksen ajallinen ulottuvuus poikkeaa tästä, sillä kriisin vaiheiden läpikäynti ei siksi ole kiinni pelkästään sen kokijasta, vaan siihen vaikuttavat myös lastensuojelulaki (417/2007) ja lakia tulkitsevat sosiaalityöntekijät. Lain tulkinnat ja toimeenpano määrittävätkin kriisikokemuksen aikaulottuvuuksia ja erilaisia aikakäsityksiä. Esimerkiksi institutionaalinen aika ilmenee tässä tutkimuksessa sekä rikosseuraamus- että lastensuojeluprosessien määräaikaisuutena. Lapsen aika, jolloin lapsi kasvaa ja kehittyy huolimatta äidin elämäntilanteesta, tarkoittaa tässä tutkimuksessa lapsen sijaishuollossa viettämää aikaa. Lisäksi on biologisen äidin kokema aika. Lastensuojelun sosiaalityössä kulkeekin limittäin samanaikaisesti useita aikoja. (Enroos ym. 2017.) Institutionaalisen ajan yksi tuntomerkki on sen oletettu väliaikaisuus, joka ilmenee lapsen sijoituksen lakisääteisenä määräaikaisuutena (LastSL 417/2007, 37–39, 47 §). Kuitenkin biologisten vanhempien käsitys sijoituksista viranomaispäätöksinä on pikemminkin pysyvä kuin väliaikainen.

Ymmärrän tässä tekstissä rikostaustaisten äitien *toimijuuden* olevan yksi kriisin akuuttivaiheen selviytymisstrategia. Toimijuuden kanssa rinnakkain tulevat esille toimintamahdollisuudet kriisissä. Toimintamahdollisuuksia rajaavat erityyppiset esteet, joihin äideillä ei kokemansa mukaan ole mahdollisuutta vaikuttaa.

Tutkimuksen toteutus

Kerrottujen kokemusten tutkiminen on keskeistä suomalaisen marginaaliryhmien parissa tehtävää sosiaalityön tutkimusta (mm. Granfelt 2004; Vanhala 2005). Kerrottujen kokemusten tutkimuksessa otetaan huomioon sekä narratiivinen lähestymistapa (mm. Riessman Kohler 1994) että sosiaalisen konstruktionismin näkemys siitä, että kerrotut kokemukset rakentuvat neuvotteluissa (Berger & Luckmann 1995). Tutkimisen kohteena ovat haastateltavien kertomukset ja tulkinnat kokemuksistaan (mm. Erkkilä 2008).

Tässä tutkimuksessa käytän useampaa keräämääni haastatteluaineistoa. Ensimmäisen aineiston vuosilta 2009–2010 olen kerännyt rikostaustaisia naisia käsittelevää väitöskirjaani (Salovaara 2019b) varten. Toisen aineiston keräsin vuosina 2017 ja 2019. Kolmanneksi haastatelin vuonna 2022 yhtä äitiä kohtaamisista lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Tässä tutkimuksessa käytän näistä aineistoista 18 äidin haastatteluita. Haastatteluhetkellä äidit ovat iältään 23–51-vuotiaita ja yhteensä heillä on 39 lasta. Äitejä koskevan haastatteluaineiston koko on 491 sivua (Arial 12 pt, riviväli 1,5). Lisäksi käytän vuosina 2017–2019 keräämääni asiantuntija-aineistoa, johon haastatelin yhteensä viittä rikostaustaisten naisten parissa työskentelevää ammattilaista. Tunnistettavuuden riskin vuoksi en tarkemmin kerro, missä he työskentelevät. Tunnistamisen mahdollisuutta lisää nimittäin se, että vankiväestö on melko pieni ihmisjoukko ja vangeista naisia on vain 8 prosenttia. Näin ollen naisten parissa toimivat asiantuntijat ja ammattilaiset paitsi tuntevat hyvin toisensa myös ovat melko helposti ulkopuolisten tunnistettavissa. Aineistotteissa viittaan heihin asiantuntija-sanalla ja numerolla 1–5.

Tutkimukseni on luonteeltaan ja tutkimusaiheeltaan sensitiivinen, joten eettisiin kysymyksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota (Carlen

& Worrall 2004, 190–197; Kallinen ym. 2015, 141). Lisäksi tiedostan tutkimuskohteenani olevien rikostaustaisten naisten haavoittuvuuden, johon vaikuttavat myös heidän pieni lukumääränsä ja se, että he ovat ”marginaalin marginaalia”. Siksi kiinnitän tietosuojaan ja osallistujien tunnistamattomuuteen runsaasti huomiota (Rauhala & Virokannas 2011, 242–243). Säilytän aineistoa erillisellä ulkoisella kovalevyllä, johon kenelläkään muulla ei ole pääsyä. Lisäksi olen hävittänyt haastatteluihin osallistuneiden nimi- ja yhteystiedot Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuslupien mukaisesti.

Aineiston analysoinnissa luokittelin ja tyypittelin aineistosta löytyviä kriisikokemuksia. Ensin etsin aineistosta kaikki lastensuojeluun ja lastensuojelussa tapahtuviin kohtaamisiin liittyvät haastattelupuheen jaksot, joita paikansin yhteensä 28 kappaletta. Tarkastelin näitä aineistotteita kriisin ja poikkeuksellisten olosuhteiden näkökulmasta samalla tarkentaen luvussa käyttämäni kriisin käsitettä ja näkökulmaa. Kriisi ilmenee haastattelupuheessa eräänlaisina tihentyminä, joissa kerronta sisältää vahvan tunnelatauksen, kokemuksen epäoikeudenmukaisuudesta ja selkeän selonteon tapahtuneesta. Luokittelin aineistoa kriisikokemuksen ajan ja paikan perusteella. Tarkastelin siten sitä, missä elämäntilanteessa ja -vaiheessa kriisikokemus ilmenee sekä millaisesta kriisin vaiheesta on kyse. Keskityin aluksi tyypittelemään kriisikokemuksen aikaulottuvuuksia, joista erottuvat kriisin alkaminen, sen jatkuminen ja sitä ylläpitävät elementit. Sen jälkeen tarkastelin ja tyypittelin sitä, millaisissa elämäntilanteissa kriisi ilmenee ja miten se koetaan. Lähemmässä tarkastelussa kriisin vaiheet tulivat näkyviksi ja nimetyiksi: Kriisin käynnistäjänä on ”puuttuminen”, joka aineistossa tarkoittaa lapsen sijoitusta. Kriisiä ylläpitäväksi elementiksi paikantuu ”todistelu” eli lastensuojelun äideiltä edellyttämät ”näytöt” riittävästä vanhemmuudesta. Lisäksi kriisin yhdeksi vaiheeksi osoittautuu sen uusiutuminen ja uudelleen eläminen lasten tapaamiseen liittyvissä käytännöissä. Asiakkaan kokema kriisi kulminoituu kaikissa vaiheissa lastensuojelun tuottaman moraalisen äitiyden ja äitien henkilökohtaisten identiteettikäsitteiden ristiriitaan.

Kriisikokemuksen vaiheet

Tekemäni aineistoanalyysin perusteella asiakkuuden kriisi lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa sisältää kolme vaihetta: puuttuminen, todistaminen ja tapaamiset kriisin syventäjänä. Nämä vaiheet saattavat mennä yhden äidin tilanteessa ajallisesti päällekkäin ja lomittain. Toisen äidin kohdalla ne taas saattavat edetä suhteellisen kronologisesti. Ajallisesti akuutti kriisitilanne saattaa olla ohi viikoissa, mutta toisinaan kyse on vuosien prosessista. Olennaisia rikostaustaisten naisten kriisikokemuksissa ja niiden ymmärtämisessä ovat heidän aiemmat kokemuksensa palvelujärjestelmässä sekä niissä koetut ulossulkemiset ja jääminen riittävien palveluiden ja tukitoimien ulkopuolelle. Merkittävää on myös se, millaisia kulttuurisia odotuksia vankilasta vapautuviin äiteihin kohdistuu erityisesti palvelujärjestelmässä.

Kriisitilanteen taustalla aiemmat kriisit: ”Haluttais semmoista reipasta, kivaa rikostaustaista naista”

Rikostausta, traumakokemukset tai päihteiden käyttö eivät välttämättä näy äidistä päälle päin. Vaikka vankilasta vapautuessaan äiti on suorittanut vankeusrangaistuksen, ei sen vaikutus lakkaa vapautumistilanteessa. Tapaan, jolla rangaistuksen suorittaneet äidit suhtautuvat viranomaisiin ja palvelujärjestelmään, vaikuttavat usein syyllisyys, häpeä, aiemmat huonot kokemukset palveluista ja mahdolliset poiskäännyttämiset. Samanaikaisesti yhteiskunnan muut jäsenet saattavat olla ennakkoluuloisia vankilataustaisia äitejä kohtaan, mikä puolestaan heijastuu myös asiakaskohtaamisiin. Vankilasta vapautuvan äidin kokemia tuntemuksia ja palvelujärjestelmän odotuksia sanoittaa pitkään vankilasta vapautuvien parissa työskennellyt asiantuntija 1 seuraavasti:

Asiantuntija 1: Sun pitää olla nöyrä, puhdas, kiltti, suihkussa käyny ja sun pitää olla katuvaime. Sussa ei saa olla mitään sellasta, et sanot, et mä en vielä tiedä lopetanks mä huumeiden käyttöö. Ja samaan aikaan, kun yritetään opettaa rehellisyyttä, joka ois tärkeä osa sitä toipumista. Se voi olla yks vaihe, jossa ihminen aidosti pohtii, että mä en tiedä vielä kummin tässä käy. Mut silti sille esimerkiks sosiaalityön palvelut

ois mitä kriittisemmin tärkeitä, koska ku sä oot viel vedenjakajalla, se, että yhteiskunnan järjestäytynyt puoli antaa sulle mahdollisuuksia, ni se voi olla hirveen tärkeitä. Se voi olla kokemuksena iso, että mut otettiin tosissaan ja mua autettiin, vaikka mä en tehnyt nuhteettomuuslupausta.

Asiantuntija 1 rakentaa kuvaa palvelujärjestelmään sopivasta äidistä tuottaen samalla kuvausta vankilasta vapautuvien äitien kohtaamista asenteista, moraalista todellisuudesta ja vallitsevasta kulttuurisesta diskurssista eli siitä asenneilmastosta, jonka vankilasta vapautuva äiti kohtaa (Juhila 2016, 229–231). Kun vankilasta vapautuva äiti kuvataan olemukseltaan ja käytökseltään siistiksi, rehdiksi ja nöyräksi, samalla määritellään kulttuurisesti oletettu (asunnoton,) likainen, tilanteittain valehteleva ja itsetietoinen äiti. Nöyrä, kiltti, katuva ja tottelevainen äiti lunastaa paremmin ja sujuvammin paikkansa palveluissa. Tämä kulttuurinen odotus ei ole ainoastaan äitien kanssa työskentelevien ammattilaisten tiedossa, vaan myös äidit tiedostavat sen olemassaolon (mt., 231).

Valehtelun ja todenpuhumisen vastakohtaisuus nostaa mielenkiintoisella tavalla esille suhtautumisen epämiellyttävään totuuteen. Onko päihteiden käytön lopettamisen alkuvaiheissa mahdollista tunnustaa, että suhtautuu epäilevästi omaan tulevaisuuteensa päihteettömänä? Onko sellaista edes lupa miettiä? Tässä pohdinnassa asiantuntija 1 tuo esille päihteiden käyttöä lopettavalta äidiltä päihdehoitoon pääsyn edellytyksenä yleisesti odotetun hoitonohjautumismielentilan, jota pidetään päihdehoitoon pääsyn hiljaisena edellytyksenä. Siinä päihteitä käyttävällä äidillä ei olisi enää retkahdusriskiä vaan selkeä tahto ja vahva motivaatio muutokseen. Koska päihteitä käyttävän äidin hoitomotivaatiota mittaa kyky olla päihteettä ja retkahdus on motivaation puutetta, on melko selvää, että aineisto-otteen esimerkin äiti kertoo sen, mitä hoitotaho tahtoo hänen kertovan. (Mm. Poikonen & Kekoni 2019; Ranta 2019; Uusitalo 2021.)

Puuttuminen kriisitilanteen käynnistäjänä: ”Tuli soitto, et me ollaan haettu sun lapsi”

Akuutin kriisivaiheen tunnusmerkkeinä ovat tapahtuman ennakoimattomuus ja yllätyksellisyys sekä äitien tilanteessa kokema voimattomuus.

Voimattomuus ilmenee etenkin omien toimintamahdollisuuksien selkeänä kaventumisena sekä aktiivisena omaan toimijuuteen ja osaamiseen kohdistuvana epäilynä. Vilman akuutti kriisitilanne käynnistyy puhelinsoitolla:

Vilma: Nii sit mulle soitettiin lastensuojelusta. Meniköhän siitä neljä tuntia, niin soitti, että me ollaan haettu sun lapsi ((sukupuoli poistettu)) koulusta. Että se on nyt meillä. Ja mää sit et mitä ihmettä? Ja sit rynnistin sinne lastensuojeluun. Ja mää sit, että tässä mää oon, et viekää mut seuloihin. Et haluun antaa seulan, et oon selvinpäin. Et näättehän te mut... Ja sit sekään riittänyt. Et ku näki siitä pikatestistä, et on puhdas. Niin, sit se piti laittaa vielä varmennukseen. Siinä meni viikko. Että lapsi oli viikon pois multa. On ne jälkeenpäin pahoitellu ja sanoki et oli ylimitoitettu. Et ku on taustat, että on ((rikos poistettu)) istunut ja ei mulla oo huumerikoksii eikä mitään. Tai että kertonut lääkäreille monesti, että oon käyttänyt huumeita aikasemmin. Et ihan sen vankeusrangaistuksen ja aiemman huumeongelman takia. Et eihä se kelle tahansa ihmisille, kestä soitettais että vaikutti päihtyneeltä, nii ei niiltä viii lasta koulusta. Eikä anneta takasin, jos antaa huumeseulan. Et pikatestissä näkyy et kaikki hyvin, nii ei niille tehdä noin. Et ihan selkeesti taustoihin perustuvaa ylimitotusta.

Yllättävän lastensuojelun intervention aktivoi epäily äidin huumeiden käytöstä. Vilma pyrkii purkamaan hänelle osoitettua päihteitä käyttävän äidin kategoriaa aktiivisesti menemällä tapaamaan sosiaalityöntekijää, jotta tämä toteaisi päihteettömyyden itse. Hänelle tehty pikatesti osoittaa päihteettömyyden, mutta vakavan lastensuojelullisen huolen vuoksi sosiaalityöntekijä lähettää näytteen vielä laboratoriossa varmistettavaksi. Aluksi Vilma on aktiivinen toimija, mutta se osoittautuu pian mahdottomaksi, sillä sosiaalityöntekijän esittämät ehdot (laboratorio-testi) ja institutionaaliset rakenteet (laboratorion aukioloajat) rajavat hänen toiminnan mahdollisuutensa kokonaan. Vilman oma toimijuus kaventuukin kertomuksen edetessä: kun huumausaineseulan tulos viikon päästä varmentuu, pääsee lapsi takaisin kotiin. Vilma jatkaa päihteiden käyttäjän leiman purkamista haastattelupuheessaan toteamalla sosiaalityöntekijän itse arvioineen lastensuojelun puuttumisen

olleen ylimitoitettua. Toimintamahdollisuuksien kaventuminen tiivistyy Vilman toteamukseen siitä, että puuttumisen syynä oli rikos- ja päihdetaustasta - asia, jota hän ei enää tässä vaiheessa voi muuttaa. Minnan kokemus on yllättävyydestään huolimatta hieman odotetumpi:

Minna: Jonkun vuoden, puoltoista se kesti et sosiaalihuolto sai jostain vihiä ja et mun lapset huostaanotettiin. Sithän se oikein repes käsistä se käyttäminen. (poistettu tekstiä) nii ne tuli sinne niin ja ne vei lapset samantien. Et siinä lapset pikasesti huostaanotettiin. Niinku tuli ja vei. Ne katto, et se tilanne on semmonen, et se on kaikkein paras ratkasu se pikanen huostaanotto.

Tilanteen taustalla on Minnan vaivihkaa alkanut huumeidenkäyttö ja sen jatkuminen puolisentoista vuoden ajan, kunnes lastensuojelu puuttuu tilanteeseen sijoittamalla lapset. Minna ei kuvaa tarkemmin, mitä oli tapahtunut ennen puuttumista ja mitkä kaikki tekijät mahdollisesti vaikuttivat siihen. Minnan kuvaus tapahtuneesta on lyhydessään melko tyypillinen, sillä kokemuksesta on vaikea kertoa sen sisältämän häpeän vuoksi. Lisäksi lasten sijoittamiseen liittyvät seikat ja akuutti kriisikokemus vaikuttavat pitkään ja ovat satuttavia vielä vuosienkin kuluttua. Satuttavuutta lisäävät häpeän ja syyllisyyden tunteet oman toiminnan eli päihteiden käytön seurauksista lapsille (mm. Hautala 2021; Karttunen 2021b).

Lasten huostaanotosta alkaa Minnan kontrolloimaton päihteiden käyttö. Hänen kuvaamansa ”käytön repeäminen” vaikuttaa olevan vääjämätön seuraus hänen kohtaamastaan kriisistä. Minna kuvaa päihteiden käytön lisääntymisen olevan seurausta halusta ja tarpeesta turruttaa sijoitukseen liittyvät tunteet. Päihteiden aktiivisempi käyttäminen saattaa olla tietoista vastatoimintaa ja oman toimijuuden säilyttämistä tilanteessa, jossa viranomaiset puuttuvat erittäin tiukasti perheen arkeen. Minnan oma toimijuus ja sen mahdollisuudet rajoittuvat ainoastaan päihteiden käyttöön, mikä vie häntä kauemmaksi lapsista, kun aktiivisen ja runsaan päihteiden käytön aikana voimia ja oikeutta lasten tapaamiseen ei ole. Toisaalta hän haluaa suojata lapsia näkemästä omaa päihteiden käyttöään (Myös Salovaara 2019b). Minnan ja muiden äitien kertoman mukaan heillä on kokemus siitä, ettei lapsen sijoittamisen jälkeen

heille itselleen tarjota tukea. On mahdollista, että elämän kriisivaiheessa ja päihteiden käytön yhteydessä äideillä ei ole voimavaroja avun tarpeen tiedostamiseen tai avun vastaanottamiseen.

Vilman ja Minnan reagoitavat akuutissa kriisitilanteessa ovat täysin päinvastaiset: Vilma toimii aktiivisesti, kunnes institutionaaliset käytännöt tulevat vastaan. Minna puolestaan passivoituu ja antaa asian olla. Minnan toiminta saattaa vaikuttaa välinpitämättömältä, koska hän ei puolustaudu voimakkaasti vaan aloittaa runsaan päihteiden käytön. Puuttumisen hetkellä Vilmalla on takanaan useita vuosia päihteettömyyttä, kun taas Minna käyttää päihteitä aktiivisesti päivittäin. Minna kuvaa huostaanottoa päihteiden käytön ”repeämisenä”, jolla hän tarkoittaa huostaanoton olevan laukaiseva tekijä holtittomalle, runsaalle ja itsetuhoisiakin piirteitä osoittavalle päihteiden käytölle. Lasten huostaanottoon Minna liittyy voimakkaita häpeän, syyllisyyden sekä äitinä epäonnistumisen tunteita, jotka lisäävät arvottomuuden kokemusta. Päihteiden käyttö ei ole seurausta siitä, että niitä saa käyttää vailla lapsiperheen sitoumuksia, vaan se on seurausta siitä, ettei hänellä ole muuta keinoa ikävän ja tuskan kaltaisten lamauttavien tunteiden turruttamiseen. Kriisitilanteessa lamaantuminen on yksi reagoititapa, johon vaikuttavat äidin elämänhistoria, itsetunto ja traumatausta. Toisaalta äideillä saattaa olla ajatus siitä, että päihteiden käytön vuoksi heillä ei ole edes oikeutta toimia tai olla aktiivisia lasten asioiden suuntaan (mm. Karttunen 2021b).

Todistelu kriisitilanteen ylläpitäjänä: ”Siinä on aina vähän semmonen varpaisillaan oleva olo”

Kriisin todisteluvaiheen aiheuttavat etenkin lasten tapaamiskäytännöt eli päihteettömyys tapaamisten ehtona ja äidin oikeanlaisen läsnäolon arviointi lapsen tapaamisissa. Kun lapset ovat sijoitettuina kodin ulkopuolelle, saa äitien toiminta uudenlaisia muotoja. He kokevat toimijuutensa suuntautuvan hyvän äitiyden tunnusmerkkien täyttämiseen ja päihteettömyyden todisteluun. Nämä uudet toimintatavat ja äitinä toimimisen kyvykkyyden todentaminen ovat seurausta lastensuojelun sosiaalityön määrittämistä ehdoista lapsen tapaamiselle. Näillä ehdoilla on tarkoitus ensisijaisesti turvata lapsen etu ja tukea lapsen hyvinvoin-

tia. Äidit näyttäytyvät siten mahdollisena riskinä lapsilleen, ja päihteettömyyden todentaminen vähentää tätä riskiä. Lotta kertoo omasta todistelustaan seuraavaa:

Lotta: Alun perin lastensuojelu sano, että oot kuus kuukautta puhtaana, niin sen jälkeen saadaan tapaamiset pyörimään. Mä annoin kuus kuukautta puhtaita seuloi. Sit meillä piti olla palaveri. Sit se peruuntu. Sovittiin uus palaveri. Se peruuntu. Ja loppupeleissä meni, et mä näin puolentoista vuoden aikana kaks kertaa lasta eli puolen vuoden välein. Ja muutenki lastensuojelu on tosi huonosti suhtautunu tähän mun tuomioon. Et he on vähä potkinu maassa makaavii, tai silleen vertaiskuvallisesti, tuntuu siltä, et sit kun kaikki on jo menynytä niin sit viedään ne vähäsetki ilon aiheet mitä on.

Haastattelija: Minkälaiset välit sulla sitte niihin sijaisvanhempiin on?

Lotta: Kyl mä juttelen hänen kanssaan ja vaihdan kuulumiset ja kaikki tämmöset, mut, ei mul kauheesti oo hänelle mitään asiaa. Ei siis, musta tuntuu jotenki kauheen pahalta, et mun lapsi ((sukupuoli poistettu)) kutsuu häntä äidiks. Ja mua Lotta-äidiks. Niin se on jotenki, vähän semmonen niin ku, tuntuu aina vähä ikävältä tommoset jutut. Mut ei sille voi mitään, et ihan omaa syytä on et näin on käyny. Et en mä voi syyttää ketään muuta omista virheistäni.

Kun lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle, on tapaamisten ja yhteydenpidon sopimisessa asianomaisten lisäksi mukana lastensuojelun sosiaalityöntekijä, joka vastaa lapsen asioista ja toimii hänen etuaan valvovana viranomaisena. Käytäntö, jossa sosiaalityöntekijä asettaa tapaamiselle päihteettömyysehdon, on lain hengen ja lapsen edun mukainen sekä erittäin ymmärrettävä äidin päihdetaustan ja sen mahdollisesti lapselle aiheuttaman riskin vuoksi. Sopimuksesta kiinni pitäminen vaatii kuitenkin molempien osapuolien sitoutumista. Lotan edellä kuvaa- mat sosiaalityöntekijän asettamat ehdot, niiden venyminen ja lopullisen tavoitteen siirtyminen jatkuvasti kauemmaksi eivät tue hänen toimijuuttaan eivätkä päihteettömyyttään. Yleinen lähtökohta on, että selkeät välitavoitteet ja molemminpuolinen sitoutuminen sovittuun tuovat toi-

mintaan selkeät raamit. Ilman näitä äiti saattaa tulla epävarmaksi asetuista ehdoista ja viranomaisen halusta sitoutua sopimukseen (Salovaara 2019b).

Äidin riittävän pitkän päihteettömyysjakso määritellään eri tilanteissa eri tavoin; siihen vaikuttavat äidit, ammattilaiset ja käytetyt päihheet. Sekä äitien että heidän parissaan työskentelevien ammattilaisten kokemus on, ettei vapautumisen jälkeisessä työskentelyssä viranomaisilla ole selkeää käsitystä rangaistuksenaikaisesta päihteettömyydestä ja sen kontrolloinnista vankiloissa. Esimerkiksi avovankiloihin pääsemisen ja niissä olemisen ehtona on päihteettömyys, jota kontrolloidaan jatkuvasti ja jossa epäonnistuminen aiheuttaa siirtymisen suljettuun vankilaan. Monesta äidistä tuntuu, että vapautumisen jälkeen päihteettömyyden todistaminen pitää aloittaa alusta.

Toinen todistelun ulottuvuus on oikeanlaisen, oikeana pidetyn ja kulttuurisesti hyväksytyt äitiyden tuottaminen, jota Lotta sanoittaa aineisto-otteen loppupuolella: lapsi kutsuu sijaisäitiä äidiksi. Kyseessä on melko yleinen tapa sijaisperheisiin sijoitettujen lasten kohdalla. Kuten Lottaa, myös muita äitejä käytäntö loukkaa, ja he kokevat sen arvottavan heitä äiteinä toissijaisiksi. Vaikka lapsen arjen kannalta käytäntö vaikuttaa selkeältä ja toimivalta, biologiset äidit kokevat sen heitä toiseuttavana käytäntönä. Samalla se muistuttaa heitä menneistä virheistä ja epäonnistumisista ja siitä päihderiippuvuudesta, jolta lasta on sijoituksella haluttu suojella. Tähän liittyvää syyllisyyttä Lotta purkaakin aineisto-otteessa avoimesti (ks. Lidman 2011, 38–42).

”Lotta-äiti” ja ”äiti” tuovat samalla näkyväksi ja läsnä olevaksi lapsen kokemuksen. Sijoitetun lapsen todellisuudessa on kaksi äitiä: arkea ja sen toimintoja ylläpitävä sijaisäiti ja toisaalla oleva biologinen äiti. Äiti-sanana myötä myös Lotan lapsen elämässä kulkeva aika tulee näkyväksi. Vuodet sijaishuollossa ovat merkittävä osa lapsuutta, eikä lapsi voi viettää tuota aikaa pelkästään odottaen vanhemman päihdekuntoutumista ja päihteettömyyttä sekä paluuta lapsuuden perheeseen. Lapsi kasvaa ja elää täysipainoisesti myös sijoituksen aikana, ja hän tarvitsee turvallisen ja vakaan tilan kasvulleen. Kykyä toimia hyväksytyynlaisena äitinä todistetaan etenkin valvotuissa tapaamisissa:

Mirva: Sillon, ku lapsi huostaanotettiin, niin silloin mä oon viimeks tavannu hänet kahestaan. Mikä on mun mielestä tosi ikävä, koska mä

en oo kuitenkaan häntä koskaan lyöny enkä mitenkään kaltoin kohdellu. (poistettu tekstiä) Ja kun niillä on aina semmonen vihko vielä, mihin ne kirjottaa kaikki jutut, mistä ollaan puhuttu siellä ja kaikki tällaset. Siinä on aina vähä semmonen varpasillaan oleva olo. Ettei pysty oikeen olemaan normaalisti. Niin se on oikeesti vähän raskasta kyllä. Mut ei mulla, mä en pysty tekee sille asialle mitään. Mä en pysty mitään muuta, kun noudattaa sääntöjä ja toimii, tai tehdä kaikki mitä he pyytää, et mä saan tavata mun lasta. Et vaikka mä oon biologinen äiti ja huoltaja, niin mulla ei hirveesti mitään oikeuksii oo. Mä saan päättää uskonnosta. Ja sukunimestä ja mikä muu siellä oli joku kolmaski, oli vielä mut. Siin on kaikki, mitä mä saan päättää. Niin mun mielestä se on aika rajuu.

Mirvan tapaamiset lapsen kanssa ovat valvottuja. Hän kuvaa tapaamisten vaihtuvaa valvojajoukkoa sekä tapaa kirjata tapaamisten kulku. Tarkkailun kohteena oleminen aiheuttaa hänelle epävarmuutta siitä, kuinka tulisi toimia. Samanaikaisesti tapaamistilanteessa vaikuttavat käsitykset siitä, millaista käytöstä ja lapsen kanssa olemista häneltä vaaditaan. Tapaamissa on siten läsnä ilo lapsen kohtaamisesta, mutta samalla epäily omasta äitinä olemisesta sekä paine osata tarkkailun alla tarjota oikeanlaista ja tarkkailijan hyväksymää läsnäoloa lapselle. Mirva kuvaa toimijuutensa olevan pelkkää lastensuojelun sosiaalityön vaatimusten noudattamista. Aineisto-otteen loppupuolella Mirva ottaa vahvemman toimijan roolin muistuttaen lakitekstiin pohjautuen tutkijalle, että biologisena äitinä ja lapsensa huoltajana hänellä tulisi olla suurempi oikeus päättää lapsensa asioista kuin hänellä haastatteluhetkellä on.

Tapaamiset kriisin syventäjinä: ”Piti saaha ittesä kokoon, et voi kohdata”

Vaikka lasten tapaamiset olisivat sovittuja ja tapaamiset toteutuisivat, saattavat äitien kokemukset tapaamisista olla silti satuttavia ja negatiivisia. Onnistuneetkin lasten tapaamiset muistuttavat sijoituksesta ja siihen johtaneista syistä ja konkretisoivat lapsen menetyksen. Tapaamisessa ovat siten läsnä äidin ikävän ja syyllisyyden tunteet. Tapaamisten satuttavuutta kuvaa asiantuntija 2 seuraavasti:

Asiantuntija 2: Kun tässäkin nyt on yks tilanne, missä äiti on korvaushoidossa ja pitkästä aikaa onnistu oikeesti tapaamaan 5-vuotiasta lastansa ((sukupuoli poistettu)). Tossa sen ((äidin)) isän kanssa juttelin, kun tätä retkahdusriskiä ja muuta puitiin, että kun se tarviis nyt ihan hirveesti tukee siihen, että kun se. Tässä on nähny monta kertaa, että kun noi äidit tulee tapaamasta lapsia jostain, niin nehän on aina ihan rikki. Se, että sitä lasta on tosi ihana nähä, mut se kaikki tyhjyyden tunne ja varmasti se syyllisyys ja kaikki muu, mitä siinä kertaheitolla tulee. Kun sä ehit vaikka sen bussimatkan ajan mieltii, mitä täs nyt on käyny. Ja sit siinä ei ookaan välttämättä ketään, kuka sen kävis sun kanssa läpi. Et okei, onhan monet ihmiset, käy vaikka itsehoitoryhmis, tai voi tietysti kaverille puhuu. Mut on ne ehkä sen mittaluokan asioissa kuitenkin, et ei se ehkä olis huono, jos siinä ois ammattilaisapuukin saatavilla. Ku sitte se kuitenkin on niin, että kyl sieltä moni palaa siihen käyttämiseen, kun ei kestä niitä tunteita. Kun niihin nyt on lähetty muutenkin käyttään, niin saatikka siihen, ku sä tajuut jotenkin sen, että tietyllä tavalla se on ollu niistä omista, alun perin omista valinnoista käsin ja sen päihderiippuvuuden kautta miks on sen menettäny sen elämänhallinnan.

Vaikka äidit voivat tuntea lasten ja heidän tapaamisensa motivoivan heitä vahvasti päiheteettömyyteen (Salovaara 2019b; Karttunen 2021a), kertovat äidit silti olevansa tapaamisten jälkeen särjettyjä. Heidän mieltään kuvaa tyhjiys, joka ulottuu tyhjästä kodista tyhjään arkeen ja tarpeettomuuden tunteeseen. Kun lapsen sijoituksen alkamisesta on kulu-
nut jonkin aikaa ja akuutti kriisivaihe siten mennyt ohi, on äitien arjen kulku sopeutunut lapsen poissaoloon. Lasten tapaamiset nostavat kuitenkin akuuttivaiheen tunteet toistuvasti esille ja palauttavat äidit takaisin alkuvaiheeseen. Tämän tunnetakauman kautta on ymmärrettävää myös se, ettei kaikilla äideillä ole voimavaroja pitää yllä suhdetta muualla asuvaan lapseen. Tunnetakauma ja sen mukana seuraava kokemus epäonnistumisesta ovatkin toistuvasti riski päiheteettömyyden jatkumiselle. Päiheteiden käyttö on alun alkaenkin voinut olla keino selviytyä satuttavista tunteista ja traumaattisista kokemuksista ja siten lasten tapaaminen voi asettaa äidit tilanteeseen, jossa heidän on taisteltava pysyäkseen päiheteettöminä.

Lasten tapaamiset järjestetään valvottuina, mikäli lastensuojelun sosiaalityöntekijä kokonaistilannetta arvioidessaan on saanut käsityksen siitä, että vanhempi päihtymyksensä tai muun toimintansa kautta saattaisi mahdollisesti toimia lapsen edun vastaisesti. Valvotuissa tapaamisissa on aina ulkopuolinen valvoja, joka seuraa lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta kirjaten huomionsa, kuten Mirva edellisessä luvussa jo kertoo. Myös Vilma tapaa lastaan valvotusti:

Vilma: Se oli semmosessa perheessä. Ne oli tosi mukavia. Ja sit jutte-
lin niiden kaa puhelimessa ja lapsen kaa sai soitella ja sillei. Ja sit nähä
semmosessa valvotussa tapaamisessa. Se oli karsee, ku oli koko ajan, et
ehän mää nukkunu enkä syöny ja itkin vaan koko ajan, nii sitten mää
((alkaa itkemään)). Piti saaha ittesä kokoon, et voi kohdata. Et just
tuntu aina, et mitenköhän tässä nyt ollaan.

Onpa perheen tilanne sijoitushetkellä ollut millainen tahansa, se ei vähennä äitien pyrkimystä ja halua toimia lapsensa parhaaksi ja suojella tätä (myös Hautala 2021). Tulkitsen Vilman kuvauksen itsensä kokoamisesta myös lapsen suojeluksi, sillä hän ei halua tuoda tapaamiseen omaa epätoivoaan ja suruaan. Lapsen kohtaaminen tarkkailun alaisena saa Vilman tuntemaan, ettei hän tiedä, kuinka tilanteessa kuuluu olla. Vaikka tapahtuneesta on aikaa ja lapsen sijoitus oli melko lyhyt, tapahtumat herättävät Vilmassa edelleen tunnekuohun ja ahdistuksen. Vilma kertoo, että tapahtumasta on jäänyt elämään pelko, että lastensuojelu voi hetkenä minä hyvänsä puuttua heidän elämäänsä uudelleen. Vilma toteaa toisaalla, että hän yrittää edelleen hillitä omaa olemistaan ja pyrkii olemaan sellainen, ettei häneen kiinnitettäisi huomiota. Kokemus omasta, vääränlaisesta ja väärin tehdystä äitiydestä on jäänyt kytemään mieleen, vaikka lastensuojelun sosiaalityöntekijä myöntää reagoinnin olleen yli-
mitoitettua.

Vaikka sijoitus on lainsäätäjän ja päätöksentekijän näkökulmasta väli-
aikainen ja joko määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva, kokevat äidit sen usein lopullisena lapsen menetyksenä. Kyse voi olla oman päihderiippuvuuden pakottamana ja seurauksena tehdystä päätöksestä, ja toisaalta siitä, että äitien oma toimijuus on kohdistunut toteuttamaan omanlaista (Salovaara 2019b) ja itselle hyväksytyä (Virokannas 2019)

äitiyttä. Vaikka viranomaisten tekemä päätös on aina mahdollista muuttaa, asiakkaalle se merkitsee usein lukkiutunutta valtasuhdetta. Samalla päätös ja siihen liittyvät kirjaukset ylläpitävät satuttavaa ja hävettävää menneisyyttä. (Vierula 2013.) Sari kuvaa seuraavassa institutionaalisten aikojen sekä lapsen ja biologisen vanhemman aikojen suhdetta:

Sari: Mulla on lapsi ((sukupuoli poistettu)), 16-vuotias. Meillä oli, et se sijoitettiin kun se oli alle kahen vanha. Mää kävin siellä jonkun kerran ja sitten meni monta kuukautta. Nii se katto mua ku vierasta, kun mää menin sinne. Ja sit toisen kerran, kun menin sinne, se mönki sängyn alle piiloon. Aattelin, et mää en halua ees käydä katto-massa. No, sitte mää kävin, kun se oli jotain seittemän, jäi taas muutama kertaan se käynti. Nyt pari vuotta sitten alettiin mun ja lapsen ((sukupuoli poistettu)) tapaamiset, et se tuli jopa mun luo, ja oli siellä viikonlopun. Opeteltiin tuntemaan, ja se opetteli tuntemaan pikkusiskonsa ((joka asui oman isänsä luona ja tapasi äitiään viikonloppuisin)). Mut mä ratkesin ryyppäämään. Ja lapsi ((sukupuoli poistettu)) oli hirveesti mun perään, kun se oli murrosikäne. Jotenkin musta tuntu, et se ihaili mun elämäntapaa. Ja se halus kuulla hirveesti kaikkee mitä mää oon tehny, muutaki tietysti, ku näitä rikoksia. Mut sitte meni vuos, etten mää pitäny yhteyttä. Mää kuulin, ku sille oli kerrottu mitä mää olin tehny ((uusin rikos)), niin se oli sanonu, ettei se halua olla missään tekemisissä. Mää sen sijaisisän kanssa juttelin puhelimesta. Ei se johu siitä pelkästään mitä sää oot tehny. Mutta lähinnä se on suuttunu siitä, että mää katkasin sen yhteydenpidon. Häneen mää en pitäny yhteyttä. Muuta ku, että soitin ja saatoin olla niin kännessä, etten muista edes soittaneeni. Sitten oli sovittu jotain puhelimesta ja ne jäi, koska mää en muista edes soittaneeni. Et harmittaa ihan kamalasti, ku mulle sanottiin, et sosiaalityöntekijät on päättäny, et mää en oo nyt missään yhteydessä. Et lapsi ((sukupuoli poistettu)) sitten aloittaa sen yhteydenoton. Mut, kun mun tekis niin kauheesti mieli kirjottaa sille.

Kriisin vaiheet alkavat Sarin kertomuksessa sijoituksesta. Ajasta sitä ennen en tiedä juuri mitään, mutta ainakin vankeustuomioon johtaneen rikoksen hän on tehnyt ennen lapsen sijoitusta. Lapsen sijoitus on

haastatteluhetkeen mennessä kestänyt 14 vuotta. Lapsi on asunut sijaisperheessä koko elämänsä varhaislapsuuttaan lukuun ottamatta. Lapsen kasvu ja kehitys ovat tapahtuneet äidin huomaamatta. Lapsen ja äidin tapaamiset ovat olleet satunnaisia ja syntynyt suhde on katkonainen äidin vierailujen satunnaisten vuoksi. Sari on ollut yhteydessä lapseensa päihderiippuvuutensa sallimissa rajoissa. Toisaalta, kun luen Sarin tarinaa jatkumona luvun muiden äitien tarinoille, en voi välttyä miettimästä, kuinka satuttavalta Sarista täytyykään tuntua se, että oma pieni lapsi vierastaa ja pelkää. Kokemus on kivulias varsinkin silloin, jos kukaan ulkopuolinen ei ole kertomassa, että sen ikäinen lapsi ei aivojen vielä kehityessä kykene muistamaan ihmisiä ja asioita kovinkaan pitkiä aikoja ja sitä, että siitä huolimatta äidin vierailut ovat lapselle merkittäviä ja auttavat häntä tuntemaan itsensä äidilleen tärkeäksi. Vaikka Sari silloisessa elämäntilanteessaan todennäköisesti on ollut palveluiden ulkopuolella, hän olisi tarvinnut riittävää päihdehoitoa sekä tukea äitiyteensä. Vaikuttaakin siltä, etteivät vanhemmuutta tukevat palvelut huostaanoton jälkeen ole tavoittaneet Saria.

Sarin elämää rytmittävät vankeustuomioiden suorittaminen ja niiden väliaikoina ryyppykierteet. Sari kertoo lopettaneensa kanssakäymisen lapsen kanssa tämän ollessa pieni ja jatkaneensa yhteyttä satunnaisin tapaamisin ollessaan selvä ja vapaana. Sarin kertomasta on mahdollista tulkita hänen halunneen estää lasta näkemästä päihteiden käyttöään. Sarin tapa kertoa tapahtuneesta ei sisällä selontekoa eikä uhri- tai sankaritarinaa. Kertomassa merkittävä käänne on aktiivisen yhteydenpidon alkaminen lapsen ollessa 15-vuotias. Silloin lapsi alkaa muodostaa suhdetta äitiinsä ja sisarukseensa, jota ei aiemmin ole tavannut. Kiinnitän huomiota Sarin tapaan kertoa hieman ihmetellen ja hämillään lapsen häntä ja hänen elämän- ja rikoshistoriaansa kohtaan tuntemasta kiinnostuksesta ja ihailusta. Tulkitsen hämmennykseen sisältyvän häpeää ja syyllisyyttä. Lapsen tapaaminen ja tämän kiinnostus menneeseen nostavatkin esille niitä tekijöitä, joiden vuoksi äiti on hänen elämästään ollut poissa.

Lastensuojelun rooli on Sarin kertomassa hyvin passiivinen, kunnes lopussa Sari kertoo lastensuojelun rajoittaneen yhteydenpitoa siihen saakka, että sijaishuolto lakkaa lapsen tullessa täysi-ikäiseksi. Rikosseuraamukset rytmittävät Sarin elämää, ja haastatteluhetkellä hän on aloit-

tamassa pitkän vankeusrangaistuksen suorittamista. Se tarjoaa myös mahdollisuuden käydä läpi mennyttä ja pyrkii korjaamaan keskeneräisiä suhteita lapsiin.

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut rikostaustaisten äitien kertomia kriisikokemuksia kohtaamisissa lastensuojelun sosiaalityössä. Lasten huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle merkitsevät naisille usein myös julkista epäonnistumista äitinä. Luvussa esittelemieni kriisin vaiheiden avulla olen tuonut esille tuntemuksia, joita kohtaamiset lastensuojelun kanssa ovat äideissä herättäneet. Äitien kriisikokemuksia osin selittävät ja osin vahvistavat heidän aiemmat kriisikokemuksensa. Kriisi käynnistyy puuttumisesta, tarkemmin lapsen sijoituksesta. Kriisiä ylläpitää todistelu raittiudesta sekä riittävästä ja oikeanlaisesta äitiydestä. Lasten tapaamisiin liittyvät käytännöt saattavat vahvistaa ja ylläpitää kriisikokemusta.

Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton psyykkiset seuraukset äitien arjessa, itsetunnossa ja vanhemman identiteetissä tulisikin huomioida nykyistä tarkemmin, koska ne vaikuttavat sekä äitien mahdollisuuksiin tavata lapsiaan että heidän voimavaroihinsa jatkaa elämää huostaanoton jälkeen. Sijoitushetkellä ja sen jälkeen tarjottavassa tuessa voisi mahdollisuuksien mukaan hyödyntää kokemusasiantuntijoita (Lindström & Rantanen 2021), sillä luottamukselliset ja turvalliset suhteet auttajatahoon mahdollistavat myös epäonnistuneen äitiyden kokemukseen liittyvien tunteiden purkamisen.

Sanna Hautala (2021) kiinnittää huomion siihen, että huumekeuvi-oissa elävien vanhempien hyvät pyrkimykset toimia lastensa parhaaksi jäävät usein lastensuojelun kontekstissa huomaamatta, koska vanhempiin suhtaudutaan kategoristen käsitysten ja ennakkoluulojen varassa. Tämä ilmiö on havaittavissa myös tässä luvussani. Äidit todistelevat toistuvasti päihteettömyyttään ja kyvykkyyttään ja yrittävät muutoinkin toimia niin, että he saavuttaisivat hyväksytyt äitinä olemisen rajan. Äitien kuntoutumisen ja itsetunnon kohoamisen sekä tasapainoisemman lapsisuhteen edellytyksenä on kuitenkin siirtyminen tukemaan ja

kehittämään sitä hyvää, jota kussakin äidissä on. Vaikka monella paikkakunnalla toimiikin huostaanotettujen lasten vanhempien ”Voikukkia”-ryhmiä, eivät kaikki sinne mahdu eikä ryhmämuotoinen toiminta sensitiivisten asioiden kohdalla ole kaikille paras ratkaisu.

Viranomaispäätöksenä tehty huostaanotto on voimassa toistaiseksi, mutta lain mukaan perheenyhdistämistä on arvioitava vuoden välein. Lisäksi huostaan otettujen lasten vanhempien tukemiseksi tulisi kullekin vanhemmalle laatia oma asiakassuunnitelmansa. Vanhemmille laadittujen asiakassuunnitelmien määrä on kuitenkin melko vähäinen. Biologisten vanhempien suunnitelmalliseen palvelutarpeen arviointiin ja muutostyöskentelyyn tulisikin panostaa nykyistä enemmän, sillä heidän hyvinvointinsa lisääminen on aina myös lapsen edun mukaista, vaikka huostaanotto jatkuisikin.

Jos lapsen sijoittamiseen liittyviin kokemuksiin suhtaudutaan kriisinä, käyttöön voidaan ottaa laajempi palveluvalikoima (Voikukkia-yksilötaapaamiset, kokemusasiantuntijat, päihdekuntoutus, mielenterveyspalvelut yms.). Akuutissa kriisissä oleville voitaisiin tarjota psykososiaalista tukea, joka mahdollistaisi päihitteettömyyden tukemisen ja auttaisi biologisia vanhempia toimimaan tasavertaisina osapuolina. Se, että vanhemmat ja sosiaalityöntekijät pitävät lapsen edun mukaisesti toimimista yhteisenä tavoitteenaan, voi tulevaisuudessa lisätä biologisten vanhempien koettua hyvinvointia.

Luku avaa uusia näkökulmia rikostaustaisten ja haavoitettujen ryhmien kokemuksiin. Se tekee näkyväksi auttamisjärjestelmän toiminnasta johtuvan yksilön kriisin. Sosiaalityön kannalta tutkimus avaa lastensuojelun asiakasnäkökulmaa, joka on aiemmin jäänyt vähäiselle huomiolle. Vaikka asiakasryhmä on erityinen ja myös marginaalinen, voidaan tutkimuksen tuloksia hyödyntää muidenkin lastensuojelun asiakasryhmien toimintatapojen ja kokemusten ymmärtämisessä. Vankilasta vapautuvien integroituminen yhteiskuntaan vaatii tuekseen riittävät tukitoimet ja palvelujärjestelmän. Siksi onkin tärkeää tutkia asiakkaan asemaa ja (kriisi)kokemuksia palvelujärjestelmässä.

Kirjallisuus

- Anderson, Joi & Pitner, Ronald & Wooten, Nikki (2020) A gender-specific model of trauma and victimization in incarcerated women. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 30 (2), 191–212.
- Antervo, Arja (2017) Traumatisoituminen ja olemisen sietämättömyys. *Finna-nest* 50 (2), 133–137.
- Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Helsinki: Väestöliitto.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus: Helsinki.
- Carlen, Pat & Worrall, Anne (toim.) (2004) *Analysing women's imprisonment*. London: Willan Publishing.
- Chung, Sukyung & Domino, Marisa Elena & Morrissey, Joseph P. (2009) Changes in treatment content of services during trauma-informed integrate services for women with co-occurring disorders. *Community Mental Health Journal* 45 (5), 375–384.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2017) Vuosi huostassa: Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (4), 297–311.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2018) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Erkkilä, Rajja (2008) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–226.
- Fox, Bryanna Hahn & Perez, Nicholas & Cass, Elizabeth & Baglivio, Michael T. & Epps, Nathan (2015) Trauma changes everything: Examining the relationship between adverse childhood experiences and serious, violent and chronic juvenile offenders. *Child Abuse & Neglect* 46, 163–173.
- Fuentes, Catherine (2013) Nobody's child: The role of trauma and interpersonal violence in women's pathways to incarceration and resultant service needs. *Medical Anthropology Quarterly* 28 (1), 85–104.
- Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus* 2 (12), 134–154.
- Granfelt, Riitta (2007) ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”: Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja* 2/2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Hautala, Sanna (2021) Kertomuksia huumeiden ongelmakäytön haavoittavista perhesuhteista. Teoksessa Johanna Järvinen-Tassopoulos & Henna Pirskanen (toim.) *Riippuvuus perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 168–196.

- Hautala, Sanna & Hakkarainen, Pekka & Kuussaari, Kristiina & Kataja, Kati & Kailanto, Sanna (2018) Väkivalta osana huume kuvioita. *Oikeus* 47 (1), 12–28.
- Heino, Tarja & Jyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Mika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. THL raportti 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus: Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Itäpuisto, Maritta (2021) Päihteistä myrkylliset vanhemmat. Teoksessa Maritta Itäpuisto & Henna Pirskanen (toim.) *Myrkylliset aikuiset*. Jyväskylä: SoPhi, 32–44.
- Joukamaa, Matti & Aarnio, Jorma & von Gruenewaldt, Virpi & Hakamäki, Sirpa & Hypén, Kimmo & Lauerma, Hannu & Lintonen, Tomi & Mattila, Aino & Tyni, Sasu & Vartiainen, Heikki & Viitanen, Päivi & Vuolijoki, Terhi (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. *Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja* 1/2010. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Juhila, Kirsi (2016) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa: Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. *Tal- linna: United Press Global*.
- Karttunen, Teija (2019) Nais erityistä päihdehoitoa: Etnografinen tutkimus päihdehoitolaituksen naisten yhteisöstä. *JYU Dissertations* 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karttunen, Teija (2021a) Hoitoon kiinnittyminen ja hoidossa pysyminen päihdehoidon toimivuuden kriittisinä tekijöinä. Teoksessa Aila-Leena Matt- hies, Kati Turttiainen & Anu-Riina Svenlin (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 203–217.
- Karttunen, Teija (2021b) Kannattelu ja vaurioituminen naisten päihdeongel- mien sävyttämässä läheissuhteissa. Teoksessa Johanna Järvinen-Tassopoulos & Henna Pirskanen (toim.) *Riippuvuus perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 141–167.
- LastSL 417/2007. Lastensuojelulaki. www.finlex.fi
- Levenson, Jill S. & Willis, Gwenda M. (2019) Implementing trauma-informed care in correctional treatment and supervision. *Journal of Aggression, Mal- treatment & Trauma* 28 (4), 481–501.

- Leverentz, Andrea M. (2014) *Ex-prisoners dilemma: How women negotiate competing narratives of reentry and desistance*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Lidman, Satu (2011) *Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeän jäljillä*. Jyväskylä: Atena.
- Lindström, Janika & Rantanen, Teemu (2021) Experts of the streets: The thoughts of experts by experience with a history of crime and substance abuse working as a team with professionals. *European Journal of Probation* 13 (3), 226–241.
- Lynch, Shannon M. & Heath, Nicole M. & Mathews, Kathleen C. & Cepeda, Galatia J. (2012) Seeking safety: An intervention for trauma-exposed incarcerated women? *Journal of Trauma & Dissociation* 13 (1), 88–101.
- Naiserityisen kuntoutuksen kehittäminen vankeinhoidossa (2010) Työryhmän raportti 1.3.2010. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017) Häpeän päivät, pelon yöt – Lap-suuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista. *Janus* 25 (2), 127–143.
- Poikonen, Heidi & Kekoni, Taru (2019) Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 49–82.
- Ranta, Johanna (2019) Huumehoitoa koskevat neuvot ja valinnat matalan kynnyksen palvelun asiakkaiden ja työntekijöiden vuorovaikutuksessa. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 253–287.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietesarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.
- Riessman Kohler, Catherine (1994) Making sense of marital violence: One woman's narrative. Teoksessa Catherine Riessman Kohler (toim.) *Qualitative studies in social work research*. Thousand Oaks: Sage, 112–132.
- Saari, Salli (2012) *Kuin salama kirkkaalta taivaalta: Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otava.
- Salovaara, Ulla (2019a) Päähteet ja nais erityisyys: Rikosseuraamuksissa pyrittävä nais erityisyyden huomioimiseen. *Haaste* 4/2019, 24–25.
- Salovaara, Ulla (2019b) Rikoksista tuomitut naiset – Yhteisöstä erottaminen ja takaisin liittämisen mahdollisuudet. Jyväskylän yliopisto, *Acta Poenologica* 1/2019. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- SAMHSA (2014) *Substance abuse and mental health services administration. SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach*. HHS Publication No. (SMA) 14–4884. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.

- Sosiaalisen toimintakyvyn mittaaminen ja arviointi väestötutkimuksissa (2018) Toimia-tietokanta. THL <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tmi> Luettu 14.11.2021.
- Uusitalo, Susanne (2021) Eettisiä näkökulmia päihderiippuvuudesta toipumisen tutkimukseen ja sen vaikutuksiin. *Niin & näin* 2/2021, 105–115.
- Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus: Etnografia naisten Asuntolasta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vierula, Tarja (2013) Lastensuojelun asiakirjojen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 272–298.
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Virokannas, Elina (2019) Äitiysidentiteettien rakentuminen päihteitä käyttävien naisten kertomuksissa lapsistaan. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 141–163.